

Usanne analyser og ålreite begreper

ESSAY: Sannhet med stor S, eller ålreit med liten å? Dagens *conceptual engineering* bør forstås i lys av sine historiske røtter, der spørsmålet om filosofiens siktemål står sentralt, skriver Sigurd Jorem.

Av Sigurd Jorem

En filosofisk bevegelse er i emning. Etter mange år med begrepsanalyse, naturalistisk filosofi og arbeider som faller et sted imellom, ser vi nå en liten tendens i retning av revisjonistiske teorier og pragmatisk begrepskonstruksjon. Denne vinklingen er synlig når forfatteren ikke spør seg hva kunnskap¹, sannhet², kausalitet³ eller kjønn⁴ er, men hvordan disse *bør forstås*. Man spør ikke etter hva som ligger i begrepene vi allerede har, men hvilke begreper vi burde ha. Hvordan kan vi konstruere bedre begreper for å oppnå en mer nyttig forståelse av de emnene som opptar oss i filosofi? Metafilosofer diskuterer i dag rammene og potensialet for en slik metode under merkelappen «conceptual engineering»⁵. I 90- og 00-tallets metafilosofiske debatt kom det frem en rekke problemer med overleverte måter å forstå og gjøre filosofi på, men få klare, positive alternativer til hvordan vi ellers må forstå og gjøre filosofi. *Conceptual engineering* utgjør nettopp et slikt alternativ. Og selv om merkelappen er ny, kommer ikke tankegodset fra ingensteds. Det har tvert imot interessante historiske røtter. Hvis fremstillingen her er treffende, er det også gode grunner til at vi ser det dukke opp igjen i dag.

LES OGSÅ: [Ikonoklastisk om intuisjoner](#)

Mange av Salongens lesere vil for øvrig ha fått med seg oppstarten av [ConceptLab](#), et forskningsprosjekt på IFIKK ved Universitetet i Oslo. Prosjektet, som jeg ikke selv er en del av, gir *conceptual engineering* en særlig relevans for norsk filosofi i de kommende årene, og det har [allerede igangsatt kontroverser](#). Medlemmene ønsker både å utvikle og bruke *conceptual engineering* som metodologisk rammeverk. I deres egne ord ønsker de å konstruere nye, velfungerende begreper som kan erstatte de *defekte* begreper som måtte være i omløp. Med «defekte begreper» mener man begreper som har en eller annen form for kritikkverdig meningskomposisjon. Det kan være begreper som er fanget i inkonsistente, vage, meningsløse eller sosialt uheldige anvendelsesmønstre.

Det er kanskje banalt å si det, men det er ikke slike begreper vi ønsker oss! Vi vil ha nyttige, funksjonelle og sosialt akseptable begreper. Derfor har man grunn til å se om det er mulig å konstruere en erstatning, dersom man finner at et begrep er defekt.

Motivasjon for å drive med *conceptual engineering*

Noen vil nok skjemmes bare ved ideen om defekte begreper; andre vil heve på øyenbrynene over premissen om at det er mulig å konstruere erstatninger til de begrepene som måtte være defekte. Jeg vurderer ikke disse forutsetningene i detalj her. Det bør imidlertid være avgjort at planen om å erstatte defekte begreper har en appell. Dersom premissene holder vann, har vi foran oss en filosofisk praksis som ikke bare har en *klar* plan, men også åpenbare praktiske gevinster. Kan vi utvikle et operasjonelt begrep om kausalitet som hever forklaringskraften på vitenskapelige kausalforklaringer? Kjør på! Kan vi utvikle et begrep om sannhet som unndrar seg de [sannhetsteoretiske paradoksene](#)? Yee-haw!

På et mer vidløftig plan kan vi motivere *conceptual engineering*-prosjektet med utgangspunkt i det faktum at vi er diskursive dyr. Vi vurderer, kritiserer, begrunner, handler med intensjon, uttrykker følelser, gir ros og ris, drar slutninger, forklarer, observerer. For å kunne gjøre noen av disse tingene må vi ta begreper i bruk. Inntil det motsatte er begrunnet bør vi forstå dette bokstavelig, dette at vi tar begreper *i bruk*. Begreper er verktøy for å utføre diskursive handlinger. Verktøy av en uunnværlig og spesiell sort, men like fullt verktøy. Så vil også det å se på begreper som et slags verktøy neppe være helt fremmed. Men at det er vi som har ansvaret for å utvikle og vedlikeholde begrepsapparatet vårt—at det er vi som må vedlikeholde verktøykassa – dét er en kjensgjerning som alt for lenge har ligget brakk i filosofien.

Alternativene til å mene at begreper er våre produkter og vårt ansvar er nemlig lite plausible. Verden tvinger ikke på oss et sett med begreper. Få om noen begreper er forhåndsprogrammert.⁶ Ei heller finnes de platonistiske former i det hinsidige, som dikterer hvilke begreper vi har og hva som er sant å si om disse begrepene. Det er snarere vårt ansvar å utvikle begreper i kontakt med verden og med hverandre. Som regel er det på ubevisst og indirekte vis vi lever opp til dette ansvaret. Det gjenstår å se om vi også kan leve opp til ansvaret ved å angripe oppgaven direkte, slik man tar sikte på med *conceptual engineering*.

I enkelte fremstillinger kan *conceptual engineering* virke som et helt nytt påfunn. På sett og vis er det også det. I mange år har det metafilosofiske feltet sett ut som et valg mellom tradisjonell begrepsanalyse og naturalisme. Verken det ene eller andre utgangspunktet tillater en normativ og revisjonistisk tilnærming til hvordan vi forstår ting. I naturalismens tilfelle ønsker man å komme frem til kunnskap om en gitt verden. En dyp, systematisk form for slik filosofisk kunnskap er å kjenne de konstitutive betingelsene for at noe er det det er.⁷ Merk at vi har ikke makt over de konstitutive betingelsene for tingenes tilstand. Vi kan ikke bestemme oss for at kunnskap er sann, begrunnet tro, om det ikke er slik verden er skrudd sammen. Begrepsanalyse har parallelle, deskriptive ambisjoner. I begrepsanalyse er målet å stykke opp vår eksisterende forståelse. Man forsøker å komme frem til anvendelsesbetingelser for våre eksisterende begreper; ikke for mulige begreper. Mot disse to alternativene utgjør *conceptual engineering* noe helt nytt, med sitt revisjonistiske og normative utgangspunkt. Det finnes imidlertid klare spor av begrepsnormativt tankegods dersom vi spoler lenger tilbake i tid. Dette filosofihistoriske opphavet er ikke nødvendigvis kjent for alle, men gir grunnlaget for et opplysende narrativ om det 20. århundrets analytiske filosofi, vidt forstått.

Kant og Carnap

Med en bred pensel kan vi spore tankegodset bak *conceptual engineering* til [Kant](#). Blant hans mange filosofiske nyvinninger var den normative tilnærmingen han tok til begrepsapparatet vårt. Kant tok ikke begrepsapparatet vårt for gitt. Han så det som vårt ansvar å holde de rette begrepene. Vi må se dette i sammenheng med hans forakt for ukritisk metafysikk. I den første Kritikken tok Kant mål av seg å sette grenser for fornuften. Han ville definere rammene for rasjonell, kritisk tankevirksomhet. I denne oppgaven ligger det ikke bare å skille vekk sanne fra usanne påstander, men også å skille gangbare begreper fra de begreper man ikke bør bruke (eller kun bruke i kirker og filosofihistorietimer).⁸

Vi ser Kants normative tilnærming til begreper skinne gjennom i den transcendentale deduksjon. Deduksjonen ble et viktig delprosjekt for Kant fordi han så nødvendigheten for begreper som ikke hadde et rent empirisk innhold, samtidig som han ikke ønsket å slippe til hvilke som helst begreper. Deduksjonen skal da vise at kategoriene har legitimitet, til tross for at de ikke er empiriske. Han finner et rettmessig grunnlag for kategoriene i rollen de har i å gjøre erfaring mulig. Den transcendentale deduksjonen tar dermed sikte på å begrunne kategoriernes *rettmessighet*. Den er ment som svaret på en *quid juris*, ikke en *quid facti*.⁹ Om begrunnelsen er vellykket eller ei (i den ene eller andre utgaven!) er ikke viktig her. Det er den normative vinklingen til Kant vi skal ta med oss.

MER OM KANT: [Kant om plikt og lykke](#) • [Revolusjonens røyst](#)

Mens Kant må få æren for å ha åpnet opp det relevante normative rommet, så får *conceptual engineering* først en ordentlig forgjenger utpå 1900-tallet. Med en metode han beskriver og anvender under merkelappen «explication» setter [Rudolf Carnap](#) seg som uttalt mål å konstruere bedre begreper.¹⁰ Eksplikasjon er Carnaps metode for å erstatte vage, førteoretiske begreper med mer eksakte begreper. Dette skjer ved å forfatte anvendelsesbetingelser for et begrep som er egnet til å bruke i stedet for et begrep vi allerede har. Dette trenger ikke å innebære å finne på et nytt ord eller uttrykk for det nye begrepet, enda man kan også gjøre det. Det handler like gjerne om å revidere hva vi legger i et eksisterende språkuttrykk. Siden begrepet som *erstatte* ikke nødvendigvis får et språkuttrykk som skiller seg fra begrepet som blir *erstattet*, har Carnap et uttrykkspar for å skille de to: Det førteoretiske begrepet kaller han for *explicandum* og det konstruerte begrepet for *explicatum*.¹¹

Et formål med Carnaps eksplikasjonsmetode er å kunne behandle teoretiske problemer på mer presise og fruktbare måter, der hvor vi tidligere kun har hatt begreper som har vært utilstrekkelige for de oppgavene de har vært satt til. Gode *explicata* skal kunne overgå nytten til *explicanda* for de samme bruksområdene. Carnap tok selv metoden i bruk på emner som sannsynlighet og meningsintensjon og -ekstensjon.¹²

Som med Kant, ligger det anti-metafysiske holdninger og vitenskapeliggjørende ambisjoner bak Carnaps metodologi. Mer spesifikt ønsket Carnap, i likhet med hans kompanjonger i Wienerkretsen, å sikre et grunnlag for moderne vitenskap uten å dra med seg spekulativ metafysisk bagasje. Carnaps løsning på utfordringen var å bytte ut *valg av metafysisk teori* med *valg av språk*. Han forkaster dermed valget mellom (for eksempel) hva en substans er, eller om verden er uavhengig av vår erfaring, til fordel for et valg mellom (henholdsvis) hva som er mest hensiktsmessig å legge i uttrykket «substans» og om det er mest hensiktsmessig med en idealistisk eller realistisk språkform.

På disse forutsetningene er det filosofens oppgave å tilordne mening til uttrykkene i et vokabular på best mulig måte. «Å velge et språk» koker ned til å beslutte å bruke uttrykk på en bestemt måte. Men hvordan skal en slik beslutning sikre et grunnlag for å gjøre vitenskap? Jo, når meningene i et vitenskapelig vokabular er *fixed*, da gjenstår det bare å bruke det vokabularet til å gjøre observasjoner, finne sammenhenger og formulere teorier.¹³ I prinsippet kan man tilordne mening til uttrykkene i et vokabular på et utall forskjellige måter. Carnaps foretrukne metode er eksplikasjonsmetoden.

Merk at det å velge et språk er en pragmatisk affære, ikke et valg mellom teorier som har ulik sannhetsverdi. Det ser vi fra de kravene Carnap stiller til en vellykket eksplikasjon. Det konstruerte begrepet må oppfylle følgende krav: 1) eksakthet, 2) presisjon, 3) teoretisk fruktbarhet, 4) enkelhet og 5) likhet med *explicandum*.¹⁴ I rekkefølge vil dette si at *explicatum* ikke skal være vagt eller ha grensetilfeller (eksakthet), at det heller skal være komparativt enn klassifiserende, og heller kvantifiserende enn komparativt (presisjon), at det konstruerte begrepet skal tillate generaliseringer (teoretisk fruktbarhet), at det ikke skal ha u håndterlig mange eller komplekse anvendelsesbetingelser (enkelhet), og til sist at det skal være likt nok det eksisterende begrepet til at det nye begrepet fungerer som erstatning. Med mulig unntak av 5), så er alle kravene tuftet på rent pragmatiske hensyn. Hva slags begreper er det åleireit å ha når man skal ut og gjøre vitenskap? Vi kan lese kravene 1-5 som Carnaps svar på dette spørsmålet.

Det skal ikke et geni til for å se at Carnap hadde en svært vitenskapsorientert tilnærming til filosofi og til filosofiske temaer. Tilnærmingen er ikke uten bismak, for de vitenskapsorienterte idealene kan få tvilsomme resultater om de følges til ytterste konsekvens. For eksempel skulle jeg tro at målet om eksakte og kvantifiserende begreper er mindre ønskelig i moralfilosofi enn det er for et tema som kausalitet. En avgrenset gruppe med utilitarister vil kanskje ønske idealet velkomment, men neppe mer enn en marginal brøkdel av feltet. Kan virkelig de mykere, mer praktiske delene av filosofien underlegges de samme harde kravene som man vil stille i erkjennelsesteori, vitenskapsfilosofi og metafysikk? Dette virker som en ugrei konsekvens for et metodevalg.

Mer generelt kan vi si at det er uheldig å identifisere filosofi med vitenskap eller med vitenskapelig forarbeid, i hvert fall for en rekke viktige spørsmål. Man må passe på å unngå en overdreven scientisme når man skal formulere spillereglene for *conceptual engineering*.¹⁵

LES OGSÅ: [Positivisme og politikk](#) • [Analytisk filosofi som metafysikk](#)

Vi må imidlertid se til andre motreaksjoner om vi skal forstå hvorfor den normative tilnærmingen til begreper vi ser hos Carnap forsvant fra akademisk filosofi for en lengre periode. Tre momenter peker seg særlig ut.

En forsvinningsakt i tre deler

For det første gjorde [Willard Van Orman Quine](#) seg gjeldende. Quine var en nær venn av Carnap, og delte mange av hans oppfatninger og teoretiske ambisjoner. Men der hvor Carnap holder fast på forskjellige påstandstyper, meningskonstruerende og empiriske, så forkaster Quine denne modellen når han avviser et skille mellom analytiske og syntetiske påstander.¹⁶ Quines avvisning av analytisk/syntetisk-distinksjonen ble svært innflytelsesrik, og gjorde det upopulært med et hvilket som helst skille mellom form og innhold for bærere av påstandsinhold (setninger/påstander/oppfatninger etc.). For Quine gir det ikke mening å skille ut et nivå med påstander som bare har støtte i påstandens form; som ikke trenger støtte i hvordan den eksterne verden henger sammen. Selv de beste kandidatene til analyticitet er sårbare for empirisk kritikk.

Det finurlige er at det ikke er klart om Quines angrep på analyticitet egentlig rammer Carnapsk eksplikasjon. Saken er at Quines argumenter i første rekke angår analyticitet i naturlige språk, og Carnap kan fint akseptere at ingen naturlige språk har innbakte analytiske sannheter.¹⁷ Vi har da ikke mindre grunn, i Carnaps perspektiv, til å etterstrebe klart definerte erstatninger til de vage og problematiske begrepene som har vokst frem i naturlige språksamfunn. Konstruerte begreper kan fint støtte analytiske påstander, i all sin stipulative prakt. Sånn sett er det paradoksalt at Quines kritikk av analyticitet skulle undergrave Carnaps metodologi. Men det er ikke alltid de tekniske detaljene som bestemmer historiens gang. Gjennomslagskraften til Quines tilnærming gjorde at få var villig til å operere med et skarpt skille mellom påstandsnivåer, uansett om skillet ble gjort på et kosher grunnlag eller ikke.

Det andre momentet som kan forklare hvorfor Carnapsk tankegods ble glemt er fremveksten av *ordinary language*-filosofi. Bevegelsen deler Quines fokus på naturlige språk, men fører en annen kjepphest. Kjernen i *ordinary language*-filosofi er forpliktelsen til å ta vanlig språkbruk på ramme alvor. *Ordinary language*-filosofene så med forakt på teorier som gikk på tvers av hva vanlig språkbruk kunne støtte opp under. Å ta et skritt utenfor rammene av vanlig språk, slik Carnap legger opp til, det har vi ganske enkelt ikke rett til, i følge filosofer som G.E. Moore og P.F. Strawson.¹⁸ Selv om ikke alle forbarmet seg over alle *ordinary language*-filosofiens prinsipper, er det ikke vanskelig å skjønne at konstruerte begreper og konstruerte språkssystemer faller ut av favor i takt med at vanlig språkbruk blir tilkjent større autoritet. Med dette aner vi for øvrig begynnelsen av en forklaring på intuisjoners inntog til en sentral plass i filosofisk praksis. Det er rimelig å tenke at det å teste en teori mot intuisjon består i å undersøke om en teori stemmer overens med hva vanlig språkbruk dikterer.

Det tredje momentet gjelder utviklingen av moderne logikk. Slutten av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet var tiden da den moderne logikken ble skapt og formalisert. Kanskje dette faktum kan hjelpe oss med å forstå forskjellen i tankesett mellom Carnaps begrepsnormative tilnærming og den ikke-normative begrepsanalysen som vokste frem utover på 1900-tallet. Å konstruere en logikk innebærer å forfatte reglene for logiske begreper, slik at vi med disse kan skille gode fra dårlige slutninger. Da er man nødt til å ha en normativ tilnærming til begreper. De logiske begrepene som [Gottlob Frege](#) og [Bertrand Russell](#) bidro til å destillere fram, kom ikke til dem gjennom observasjon av hvordan folk faktisk gjorde slutninger eller hvordan de brukte de naturlige språkuttrykkene for logiske konstanter (f.eks. «eller»). De var snarere nødt til å ta stilling til hvordan de logiske begrepene *burde være*. Jeg kan ikke annet enn å tenke at det må være noe ganske annet å drive med filosofi i en verden der dette ikke er avgjort, eller, som for Carnaps generasjon, der den formaliserte logikken fra Frege bare gradvis får fotfeste. Nyten (og dermed gjennomslaget) til logikken fra Frege gjør at vi går fra en situasjon der de logiske normene ikke er ordentlig fastlagt, til en situasjon der det bare gjenstår å ta i bruk det etablerte rammeverket.

LES OGSÅ: [Frege i norsk språkdrakt](#)

Når det ikke lenger er noe spørsmål om nytten til et begrep eller et sett med begreper, er det ikke rart om den normative tilnærmingen til begrepene for det relevante feltet forsvinner. Newtons masse tjener som en analogi. Newtons begrep om masse var ikke det samme begrepet om masse man inntil da hadde brukt, men fikk gjennomslag fordi det viste seg nyttig for å kunne systematisere observasjoner på en overlegen måte. Med Newtons begrep om masse kunne man artikulere en presis og omfattende fysisk teori. På bakgrunn av denne nytten var det ikke vits i å fundere på om man burde legge en annen forståelse av masse til grunn. Det samme skjedde i filosofien med det logiske begrepsapparatet fra Frege. Nyten til den nye formaliserte logikken var etter hvert ikke til å tvile på. Det som gjenstod var å bruke den.

Også utover logikkens utvikling var begynnelsen av 1900-tallet en tid med store omveltninger i vår forståelse av verden. Hva vitenskap angår holder det å nevne Einstein. Dette er relevant siden teorikonstruksjon går hånd i hånd med begrepskonstruksjon. I et intellektuelt klima med sterke teoretiske omveltninger er det langt mer naturlig med en konstruktiv (og derfor normativ) tilnærming til begreper. Dette ble derimot ikke den metodologiske tilnærmingen som fikk dominere i etterkrigstidens filosofi.

Begrepsanalyse

Det er mulig, med bakgrunn i *ordinary language*-filosofiens innflytelse og den moderne logikkens triumf, å se for seg hvordan vi utover 1900-tallet fikk utbredelsen av begrepsanalyse.¹⁹ Målet var ikke lenger å sikre et grunnlag for moderne vitenskap eller å konstruere en velfungerende formal logikk. (Ei heller å sette grenser for fornuften i opposisjon til spekulative filosofer eller religiøse tenkere!) Målet ble snarere å komme til en bedre forståelse av våre eksisterende begreper. Logisk disiplinert begrepsanalyse ble det naturlige middelet for å nå dette målet.²⁰

Å analysere begreper i form av anvendelsesbetingelser er også en god øvelse for å tilegne seg en bedre forståelse av de begrepene. Det gjør at vi får det klarere for oss hva som følger av at vi anvender et begrep, og hva som må være tilfelle for at begrep skal kunne anvendes. Apropos nyvunnet logikk oppnår man den klareste forståelsen om man finner de *nødvendige* og *tilstrekkelige* betingelsene for et begreps anvendelse. Selve analysen er ideelt sett en bikondisjonal påstand (en «hvis-og-bare-hvis»-påstand) som sporer den riktige anvendelsen av et begrep. En slik påstand er riktig så lenge den ikke har et moteksempel. Det vil si at analysen « x er C hvis og bare hvis x er F, x er G og x er H», er riktig så lenge det ikke finnes en verdi av x , hvor Cx har en annen sannhetsverdi enn konjunksjonen av Fx , Gx og Hx .

Oppå dette logiske skjelettet fikk *intuisjoner* spille rollen som kjøtt på beinet. En intuisjon er en slags dom eller oppfatning som ikke har videre begrunnelse. Kanskje den ikke kan ha videre begrunnelse, kanskje begrunnelsen ikke er tilgjengelig for kontekstuelle grunner. Det finnes artikler i bøtter og spann som diskuterer nøyaktig hva en filosofisk intuisjon er, men vi trenger heldigvis ikke å gi et definitivt svar på det her. Det klassiske eksempelet på en filosofisk intuisjon er intuisjonen om at subjektet i et Gettier-scenario ikke vet at p . Fra denne intuisjonen kunne man slutte at kunnskap ikke er det den tradisjonelle analysen sier, nemlig sann begrunnet tro. Ved å gjøre deduktive slutninger fra intuitive dommer får vi positive og negative begrunnelser for analyser.

La oss for et øyeblikk glemme 90- og 00-tallets [intuisjonsdebatt](#) og hvilke problemer vi ser i filosofiens intuisjonsbruk. For å sette oss i riktig historisk posisjon må vi se hvorfor det i grunn er helt naturlig å ta i bruk intuisjoner. Vi skal se at intuisjonsbruk er et godt svar på forutsetningene for analyse.

Som nevnt er jo målet for analyse å fremstille et begreps innhold i form av nødvendige og tilstrekkelige anvendelsesbetingelser. For enkelhets skyld kan vi anta at et hvert begrep vi er interessert i å analysere har et sett med (ikke-trivielle) nødvendige og tilstrekkelige betingelser. Vi trenger ikke å anta at det alltid vil være mulig for oss å finne disse betingelsene, bare at de på en eller annen måte finnes. Så forsøker man å fange betingelsene i en analyse. Forhåpentligvis kommer man frem til et sett med betingelser som ser ut til å stemme sånn noen lunde med hvordan vi bruker det analyserte begrepet. Neste skritt er at man må få testet analyse-kandidaten på et disiplinert vis. Akkurat som at det ikke holder å merke seg at en vitenskapelig teori ser ut til å stemme noen lunde, er dette også et dårlig grunnlag for å holde fast på en analyse. Men der hvor man i vitenskapene prøver teorier med observasjon og eksperiment, er det liten grunn til å forlate lenestolen for å prøve begrepsanalyser. Man trenger jo ikke å støte på et faktisk moteksempel for å avkrefte en analyse. Det rekkes å tenke seg til et scenario hvor man finner at analysens betingelser er oppfylt, men hvor begrepet ikke kan anvendes (eller motsatt). Vi trenger ikke fysiske eksperimenter. Det holder med tankeeksperimenter.

LES OGSÅ: [Frege om logikk og begrepsanalyse](#) • [Begreper som praktiske verktøy](#)

Når man gjør et tankeeksperiment bruker man intuisjonen sin for å bedømme om begrepet har anvendelse eller ikke. Vi har ikke noen videre begrunnelse for dommen.²¹ Skulle vi hatt en skikkelig begrunnelse for hvorfor vi mener at et begrep har eller ikke har anvendelse, så måtte vi ha appellert til noe sånt som begrepets anvendelsesbetingelser, men det er jo nettopp et forslag til hva disse anvendelsesbetingelsene er som er det vi er ute etter å vurdere. Vi kommer ikke utenom en naken bedømmelse av begrepets anvendelse i det fremlagte scenariet. Vi kommer ikke utenom en utøvelse av intuisjon.

Problemene og veien ut

Filosofers intuisjonsbruk kom i et kritisk søkelys utpå 90-tallet, og da begynte det for alvor å murre i metafilosofien. Kognitive psykologer hadde for lengst vist at umiddelbare, intuitive dommer var upålitelige.²² Nå ble disse funnene anvendt mot begrepsanalytisk metode.²³ Såkalte eksperimentelle filosofer viste dessuten at intuisjoner varierer på tvers av demografisk tilhørighet.²⁴ Man kan vanskelig fundere et seriøst intellektuelt prosjekt på oppfatninger som er relative til sosiale og kulturelle variabler, for eksempel etnisitet. I tillegg til disse kritikkene var mange allerede skeptiske til begrepsanalyse på bakgrunn av Quines avvisning av analytisk/syntetisk-distinksjonen og det såkalte [analyseparadokset](#).

Det er dessuten slående hvor lite vellykket begrepsanalyseprosjektet har vært, om man skal vurdere prosjektet på egne kriterier. Ingen analyser har vist seg immune for moteksempler over tid. Satt på spissen er begrepsanalysens historie en lang rekke med usanne analyser. Vi er nødt til å spørre oss hvorfor begrepsanalyse har en så begredelig merittliste. Én plausibel forklaring er at analyseprosjektet rett og slett har siktet seg inn på et umulig mål. Quine kan ha rett i at det ikke finnes analytiske sannheter i naturlige språk. Hvorfor skal vi egentlig anta at begrepene vi bruker akkurat her og nå er av en slik art at de lar seg analysere? Og det i form av nødvendige og tilstrekkelige betingelser! Hvorfor i all verden skulle våre eksisterende begreper være forsynt med et slikt innhold at de lar seg stykke opp på en logisk ryddig måte? Vi har lenge visst at begreper, forstått psykologisk, ikke er strukturert etter logiske prinsipper. De er ordnet etter mindre klare strukturer, antakeligvis etter familielikheter og paradigmer for kategoritilhørighet.²⁵ I tradisjonell begrepsanalyse forstår man riktignok ikke begreper som psykologiske, men overindividuelle størrelser. Man skal likevel tilnærme seg begrepene på en like ikke-normativ måte. Problemet er det samme. Hvorfor skal vi tro at de begrepene som har vokst fram i naturlige språksamfunn er noe bedre stilt enn «psykologiske» begreper, med henblikk på logisk analyserbarhet? Om noe skulle de jo være en enda mer uryddig gjeng enn de psykologisk definerte begrepene, for deres innhold er gitt fra et mylder av anvendelser fra forskjellige personer over tid. Funnene til eksperimentelle filosofer henter til en slik uryddighet på tvers av individer og grupper.

LES MER: [Fra analyse til syntese](#) • [Kritikk og selvkritikk](#)

Filosofifagets autonomi, dets uavhengighet fra fag som lingvistikk og psykologi, forblir uklar om man ikke ser på filosofiens oppgave som mer normativ enn det tradisjonell begrepsanalyse legger

opp til. Med en hardbarka naturalistisk tilnærming er man like dårlig stilt til å forstå dette. Uten en normativ tilnærming til begreper er det vanskelig å skjønne hvorfor man ikke skal benytte seg av de empiriske metodene de tar i bruk i nevnte fag. Om vi ønsker å finne konturene av våre felles begreper kunne vi jo forsøkt å kartlegge folks intuisjoner i en stor skala. Selv har jeg sterke tvil til verdien av et slik prosjekt. Hvis den eksperimentelle filosofiens positive prosjekt skal tjene som eksempel, er det klart at dette er et merkelig og *ufilosofisk* resultat. Svar på filosofiske spørsmål kan vel umulig begrunnes med data fra spørreundersøkelser. Alternativet er å slå om kursen fra en ikke-normativ til en normativ tilnærming til begreper.

Jeg mener det er klart at filosofien har en rolle som ikke lar seg sluke opp av lingvistikk eller psykologi, og som ikke krever datainnsamling for å bli gjort riktig. Da gjelder det å slutte seg til en metodologi som kan inkorporere dette faktumet. Å studere hvilke begreper vi kan utvikle og hva vi kan gjøre med de begrepene, istedenfor å studere hvilke begreper vi har, er nettopp en rolle som ikke lar seg sluke av andre fag. Vi får rom for filosofiens autonomi om vi ser det som vårt mål å finne ut hvordan vi *burde* forstå ting snarere enn hvordan vi faktisk forstår ting. Og hvis dette er målet, er det klart at bruk av logiske prinsipper er en ypperlig måte å ordne begrepene våre. En annen implikasjon er at det ikke er noen krise om folk har motstridende intuisjoner. For begrepsanalyse var jo eksistensen av motstridende intuisjoner et stort problem. For en begrepsnormativ filosofi er ingen skade skjedd. En siste heldig konsekvens er at vi får en mer plausibel bruk av tankeeksperimenter. Mang en filosofistudent blir skuffet i møte med det grunne refleksjonsnivået som ligger i tradisjonell begrepsanalyse. Handler ikke filosofi om dypere vurderinger enn hvorvidt en teori har et moteksempel; om det finnes et tankeeksperiment som rammer analysen? I *conceptual engineering* kan man fortsatt gjøre tankeeksperimenter for å kartlegge ekstensjonene til begrepene våre. Det man slipper er den uheldige konsekvensen at dommen man gjør seg i et tankeeksperiment markerer enden på filosofisk refleksjon.²⁶

Så vil kanskje noen sukke at det er et uambisiøst mål å utvikle ålreite begreper. De vil ha Sannhet med stor S, ikke ålreit med liten å. Det skal være sagt at dette er langt fra Platons idealer. I mine øyne er det et høyverdig mål. Og om alternativet er å produsere usanne analyser, bør det være ingen tvil om hva som er mest verdt å bruke tiden på.

LES OGSÅ: [Analytisk filosofi: Realisme eller lingvistisk idealisme?](#)

Litteratur

- Brun, Georg 2016. «Explication as a Method of Conceptual Re-Engineering» i *Erkenntnis* vol. 81 n. 6, ss. 1211-1241.
- Burge, Tyler 2010. *Origins of Objectivity*. Oxford: Oxford University Press.
- Burgess, Alexis og Plunkett, David 2013. «Conceptual Ethics I» og «Conceptual Ethics II» i *The Philosophy Compass* vol. 8. n. 12. ss. 1091-1101 og ss. 1102-1110.
- Cappelen, Herman (kommende utgivelse). *Fixing Language: Conceptual Engineering and the Limits of Revision*.

- Carey, Susan 2009. *The Origin of Concepts*. Oxford: Oxford University Press.
- Carnap, Rudolf 1956. *Meaning and Necessity: A Study in Semantics and Modal Logic*. Andre utgave. Chicago: Chicago University Press.
- Carnap, Rudolf 1962. *Logical Foundations of Probability*. Andre utgave. Chicago: Chicago University Press.
- Carnap, Rudolf 1990. «Quine on Analyticity» i Creath, Richard (red.) 1990. *Dear Carnap, Dear Van: The Quine-Carnap Correspondence and Related Work*. Berkeley: University of California Press. Carnaps artikkel er datert 3. februar 1952, men later ikke til å ha vært publisert noe annet sted før dette.
- Craig, Edward 1990. *Knowledge and the State of Nature: An Essay in Conceptual Synthesis*. Oxford: Oxford University Press.
- DePaul, Michael R. og Ramsey, William (red.) 1998. *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Eklund, Matti 2015. "Intuitions, Conceptual Engineering, and Conceptual Fixed Points", i Daly, Christopher (red.) *Palgrave Handbook of Philosophical Methods*.
- Haslanger, Sally 2012. *Resisting Reality: Social Construction and Social Critique*. Oxford: Oxford University Press.
- Kahneman, Daniel; Slovic, Paul and Tversky, Amos 1982. *Judgment under Uncertainty: Heuristics and biases*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Quine, Willard Van Orman 1951. «Two Dogmas of Empiricism» i *Philosophical Review* vol. 60 n. 1, ss. 20-43.
- Rosch, Eleanor og Mervis, Carolyn B. 1975. "Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories" i *Cognitive Psychology*, vol. 7, n. 4, ss. 573-605.
- Scharp, Kevin 2013. *Replacing Truth*. Oxford: Oxford University Press.
- Strawson, Peter Francis 1963. «Carnap's Views on Constructed Systems versus Natural Languages in Analytic Philosophy» i Schilpp, Paul Arthur (red.) 1963. *The Philosophy of Rudolf Carnap*. La Salle: Open Court Publishing.
- Weinberg, Jonathan 2006. «What's Epistemology for?» i Hetherington, Stephen (red.) 2006. *Epistemology Futures*, ss. 26-47. Oxford: Oxford University Press.
- Weinberg, Jonathan; Nichols, Shaun og Stich, Stephen 2001. «Normativity and Epistemic Intuitions» i *Philosophical Topics* vol. 19, n. 1 og 2, ss. 429-460.
- Williamson, Timothy 2007. *The Philosophy of Philosophy*. Malden: Blackwell Publishing.
- Woodward, James 2004. *Making Things Happen: A Theory of Causal Explanation*. Oxford: Oxford University Press.

Noter

¹ Se Craig 1990.

² Se Scharp 2013.

³ Se Woodward 2003.

⁴ Se Haslanger 2012.

⁵ Se blant andre Weinberg 2006, Eklund 2015, Cappelen (kommende utg.) Burgess og Plunkett (2013). Jeg ønsker i samme omgang å klargjøre min egen rolle som forfatter og deltaker i feltet. Jeg forsvarte «revisjonistisk analyse» [imasteroppgaven min fra 2011](#). På det tidspunktet ante jeg ikke om så mange meningsfeller. Utenom Carnap, som vi kommer til senere, var det heller ikke så mange å snakke om på daværende tidspunkt. Senere tids litteratur, i tillegg til oppstarten av ConceptLab på IFIKK, bekrefter for meg at *conceptual engineering* lå for dagen på et vis; at det svarte på en mangel i datidens metafilosofi og førsteordens praksis. Jeg er glad jeg så det på egenhånd. Tross tilskuddet av meningsfeller er narrativet jeg fremstiller i denne artikkelen helt og fullt mitt eget.

⁶ Carey 2009 gir et godt dokumentert forsvar for at det finnes medfødte (kvasi-)begreper, men at disse utgjør kun et svært begrenset antall.

⁷ Et godt eksempel er Tyler Burge i *Origins of Objectivity* (2010).

⁸ Denne kantlesningen er relativt ukontroversiell, og har blant annet støtte i Serck-Hanssens innledning til *Kritikk av den rene fornuft* (2005).

⁹ Kant 2005: A84/B117.

¹⁰ Mange assosierer Carnap sterkest med hans fenomenalistiske prosjekt. I *Aufbau* forsøkte han å rekonstruere den fysiske verden ut fra logiske forbindelser mellom sanseopplevelser. Heldigvis gikk han vekk fra dette ufruktbare (og smått sinnssyke) prosjektet. Eksplikasjonsmetoden har ingenting med hans overambisiøse fenomenalisme å gjøre.

¹¹ *Explicatum* trenger ikke å erstatte *explicandum* i den forstand at all bruk av *explicandum* faktisk opphører. Det er snarere snakk om potensiell erstatning (evt. lokal erstatning, hvis eksplikasjonen rettes etter en bestemt teoretisk oppgave).

¹² I henholdsvis *Logical Foundations of Probability* (1962) og *Meaning and Necessity* (1956).

¹³ For å komme en mulig anklage i forkjøpet: Carnap er selvsagt åpen for feedback-relasjoner fra observasjon og teoriformulering på den ene siden, til meningsbestemmelse på den annen side.

¹⁴ Carnap skriver selv om fire krav (Carnap 1962: 5-8). Som Georg Brun (2016) imidlertid viser, kan man skille presisjon fra eksakthet. Brun 2016 er en klar og systematisk fremstilling av Carnaps metodologi.

¹⁵ Dette viser også en utfordring i utviklingen av *conceptual engineering* som metode. Det er et åpent spørsmål om man kan komme frem til et felles sett med regler for all filosofisk

begrepskonstruksjon, eller om regelsettene må være avgrenset til bestemte felt.

¹⁶ Den relevante artikkelen er også Quines best kjente, «Two Dogmas of Empiricism» (1951). Artikkelen må kunne regnes som en av de viktigste og mest innflytelsesrike tekstene i det 20. århundrets filosofi, i hvert fall innenfor angloamerikansk tradisjon.

¹⁷ Carnap artikulere nettopp dette motsvaret til «Two Dogmas», i den sent publiserte «Quine on Analyticity» (1990). Volumet som inneholder artikkelen er svært interessant for den som skulle være mer nysgjerrig på forholdet mellom Quine og Carnap. Det inneholder blant annet hele deres utstrakte brevkorrespondanse.

¹⁸ Strawson er forøvrig opphavsmannen til den kanskje største utfordringen for *conceptual engineering* som metode, med hans argument mot Carnap (Strawson 1963). Per definisjon skiller et konstruert begrep seg fra det eksisterende begrepet det er ment å kunne erstatte. Strawsons innvending er at eksplikasjon derfor bare er å skifte samtaletema istedenfor å løse det opprinnelige problemet. Man har svart på spørsmålet «Hva er kunnskap?» med svaret «Kunnskap*». Hvordan kan man sikre at det konstruerte begrepet ivaretar det vi ønsker av innhold fra det opprinnelige begrepet? For de av oss i dag som ønsker å utvikle et rammeverk for *conceptual engineering*, er utfordringen å formulere et krav som sikrer dette, uten at man dermed gjør revisjon til en umulighet. Slik jeg har forstått det, er det et av Cappelens hovedmål å svare på denne utfordringen i hans kommende *Fixing Language*.

¹⁹ Man kan dog vanskelig ta Quine til inntekt for fremveksten av begrepsanalyse. Quines kritikk av analyticitet kan sees på som utgangspunkt for naturalistisk metafilosofi. «Naturalistisk metode» kan på den ene siden være en merkelapp for en aktivitet som minner mer om empirisk vitenskap enn filosofi; på den annen side kan det være en merkelapp for en metode som ikke skiller seg fra analytisk metode i andre henseender enn språkdrakt.

For enkelhets skyld fokuserer jeg på begrepsanalyse som en motsats til *conceptual engineering*, og drøfter naturalisme kun i forbifarten. Utover begrepsanalyse, *conceptual engineering* og naturalisme er det uklart for meg om det er mulig med et fjerde alternativ i denne taksonomien, en slags revisjonistisk form for naturalisme.

²⁰ Merk at jeg ikke mener å hevde at filosofisk metode er uniform over hele fjøla. Ikke alle driver på samme måte. Det finnes neppe noen tid der dette har vært tilfelle. Jeg beskriver grove trekk i filosofihistorien. Et adskilt poeng er at enkeltverk gjerne inneholder flere typer argumentasjon, hvor noen er rent begrepsanalytiske, andre mer naturalistiske og andre igjen mer pragmatistiske. Til tross for disse nyansene tror jeg vi har nytte av det overblikket man får av å fokusere på de grove trekkene. Når man har de på plass er det også lettere å se nyansene.

²¹ Det hjelper ikke om scenarioet er realisert heller enn tenkt. Anvendelsen av et begrep i en observasjonskontekst er ikke mindre kontroversiell enn anvendelsen av et begrep i et klart definert hypotetisk scenario.

²² Kahneman, Slovic og Tversky 1982.

²³ Se DePaul og Ramsey (red.) 1998 for en samling av artikler som setter premissene for intuisjonsdebatten.

²⁴ Se Weinberg, Nichols og Stich 2001.

²⁵ Se Rosch og Mervis 1975.

²⁶ Jeg har ikke tatt meg plass til å diskutere Williamsons vei ut av intuisjonsproblematikken i hovedteksten. I følge Williamson (2007: 215-220) er intuisjoner bare vanlige oppfatninger med vanlig påstandsinhold. Videre argumenterer Williamson for at det ikke er meningsfullt med noen allmenn skeptisisme mot påstandsinholdet i oppfatningene våre, og dermed ingen grunn til å ikke tillate oss de premissene vi tillater oss i vanlig «lenestolsfilosofi» (Williamson 2007: 220-243). I mine øyne er Williamsons argumenter effektive, men den positive metafilosofien han ender opp med er skrynn. Kort sagt er resultatet av Williamsons metafilosofi en konsistent men ikke-reflekterende metode som forneker mennesket en aktiv rolle i å forme deres forståelse av verden. Begrepene vi bruker/forståelsen vi tar i bruk er tatt for gitt i Williamsons argumenter. En annen sak er at Williamson får det like vanskelig som begrepsanalytikere med å forstå fremskritt i filosofien. På bakgrunn av disse poengene mener jeg Williamson har en løsning på intuisjonsproblematikken, bare at den ikke er like god som alternativet vi har i *conceptual engineering*.